

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com.tr

Web: www.uidergisi.com.tr

Osmanlı Prusya İlişkilerinin Gelişiminde Prusya Elçisi Karl Adolf Von Rexin'in Faaliyetleri (1755-1761)

Uğur KURTARAN*

* Yrd. Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Tarih Bölümü

Bu makaleye atıf için: Kurtaran, Uğur, “Osmanlı Prusya İlişkilerinin Gelişiminde Prusya Elçisi Karl Adolf Von Rexin'in Faaliyetleri (1755-1761)”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 12, Sayı 47, s. 115-131.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Web: www.uidergisi.com.tr | E- Posta: bilgi@uidergisi.com.tr

Osmanlı Prusya İlişkilerinin Gelişiminde Prusya Elçisi Karl Adolf Von Regin'in Faaliyetleri (1755-1761)

Uğur KURTARAN

Yrd. Doç. Dr., Tarih Bölümü, Edebiyat Fakültesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.
E-posta: ugurkurtaran@gmail.com

ÖZET

XVIII. yüzyıla önceki yüzyıllardan daha farklı bir dış politikayla giren Osmanlı Devleti, 1699 Karlofça Antlaşması'ndan sonra Avrupa devletleri ile daha dostane ve yakın ilişkiler kurma çabalarına girdi. Bu çerçevede 1701 yılında kendini Prusya kralı ilân eden I. Friedrich'in krallığını kutlamak amacıyla Berlin'e gönderilen ilk Osmanlı heyeti ile birlikte Osmanlı-Prusya ilişkileri başladı. Bu gelişmeleri takiben 1721 ve 1739 tarihlerinde Bâb-ı Âli'ye gönderilen iki elçinin (Jorgowsky ve Johanne de Jatter) ardından, özellikle tahta yeni geçen II. Friedrich döneminde (1740-1786) Prusya'nın Osmanlı Devleti'ne olan ilgisi arttı ve Rusya ve Avusturya'ya karşı bir dostluk antlaşması için çalışmalarda bulunmaya başladı. Sultan I. Mahmud'un saltanatı yıllarında (1730-1754) bu girişimlerinden olumlu bir netice alamayan II. Friedrich 1754 yılında I. Mahmud'un ölümünden sonra, yeni girişimlerde bulunmak üzere İstanbul'a bir temsilci gönderdi. Gönderilen Prusya temsilcisi İstanbul'da 6 yıl kadar kalmış olan Silezya'lı Gottfried Fabian Haude'dir (Karl Adolf Von Regin). İlki 18 Ocak 1755 ve ikincisi 28 Eylül 1756 tarihlerinde iki kez İstanbul'a gelen elçinin temel amacı Osmanlı Devleti ile biri ticaret diğeri de dostluk olmak üzere iki antlaşma imzalamaktı. Bu çalışmada belirtilen amaçlar doğrultusunda İstanbul'a gönderilen Prusya elçisinin payitahtta kaldığı 1755-1761 yılları arasındaki faaliyetleri ile taraflar arasında 1761 yılında imzalanan ticaret antlaşmasının gerçekleşmesindeki etkileri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Prusya, Karl Adolf Von Regin, Diplomasi, III. Mustafa.

Prussian Delegate Karl Adolf Von Regin's Effects on Development of Ottoman-Prussian Relations

ABSTRACT

Beginning the 18th century with a different foreign policy than the previous centuries, Ottoman Empire made an endeavour to establish more friendly and close relations with European states after The Treaty of Karlowitz. In this direction, an Ottoman committee was sent to Berlin for the first time in order to congratulate Friedrich I, who proclaimed himself the king in 1701, and thus Ottoman Empire- Prussia relation has begun. Following these incidents, two delegates (Jorgowsky and Joanne de Jatter) were sent to Ottoman Porte in 1721 and 1739 and after that, particularly during the reign of new king Friedrich II. (1740 - 1786), Prussia's interest in Ottoman Empire has increased and had attempts on making peace treaties with Russia and Austria. Friedrich II, who's attempts during the reign of Sultan Mahmud I (1730 - 1754) proved inconclusive has sent an other delegate to Istanbul in 1754, after Sultan Mahmud I's death. The Prussian delegate who stayed in Istanbul for about 6 years was Silesian Gottfried Fabian Haude (Karl Adof Von Regin). Main purpose of the delegate who visited Istanbul twice; first in January 18, 1755 and secondly in September 28, 1756, was to conclude two treaties, a treaty of trade and a treaty of peace. This study covers the sent Prussian delegate's activities during his stay in the capital city between 1755 and 1761 and his effects on the realization of the trade treaty in 1761.

Keywords: Ottoman Empire, Prussia, Karl Adolf Von Regin, Diplomacy, III. Mustafa.

Giriş

Prusya krallığı 18. yüzyılın başlarında Hohenzolern hanedanı tarafından idare edilen Brandeburg Elektörlüğü'nün zamanla büyüyerek Brandeburg, Prusya ve Klev dukalıklarının birleşmesiyle oluşan bir devlettir.¹ Brandenburg Elektörü Friedrich Wilhelm, takip ettiği başarılı siyaset sonucunda giderek ülkesini genişletti ve 1701 yılında Berlin merkezli Prusya Krallığı'nı kurdu.² Ardından krallık, Osmanlı Devleti ile münasebet kurmaya başladı. Bu durumun sebebi, Prusya'nın Avrupa hâkimiyeti için Avusturya ve Rusya'yı kendine rakip görmesi ve bu amaçla Osmanlı-Rus-Avusturya rekabetinden faydalanmak istemesidir. Ancak taraflar arasındaki ilişkiler dönemin şartları gereği kolay bir şekilde kurulamamış olup, Tansel bu durumun sebebinin "Prusya'nın bu işe sonradan verdiği önemi ilk zamanlarda vermemesi ve diğer devletlerin baskıları" olarak açıklamaktadır.³

XVIII. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkan Osmanlı-Prusya münasebetleri Osmanlı dış politikası ve diplomasisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Nitekim bu tarihler Osmanlı dış politikası ve diplomasisinde bir önceki dönemlere göre önemli değişimlerin yaşandığı yıllardır. Osmanlı Devleti'nde yaşanan bu gelişmelerin nedenlerinden biri o tarihe kadar devam eden geçici (ad hoc) diplomasi anlayışının yerini, karşılıklı diplomasi anlayışına bırakmış olmasıdır. Bundan sonra rakip devletlerin daha ciddiye alındığı yeni bir sürece geçen Osmanlı Devleti, özellikle yüzyılın ikinci yarısından itibaren Fransa'nın izlediği kaygan politikaların etkisiyle Protestan Avrupa ülkeleri ile yakınlaşmaya başladı. Bu çerçevede Osmanlı Devleti'nin bu yüzyıldaki yeni müttefiklerinden biri de Prusya olacaktır. Özellikle II. Friedrich döneminde (1740-1786) Avusturya ve Rusya'ya karşı yaptığı savaşlarda zor durumda kalan Prusya'nın bu iki devlete karşı Osmanlı Devleti'ni tabii bir müttefik olarak görmesi iki devleti birbirine karşı yakınlaştırdı.⁴ Bu açıdan bu dönemi kapsayan 1755-1761 yılları arasındaki dönemler taraflar arasındaki ilişkilerin daha somut neticeler vermesi bakımından önem arz etmektedir. Prusya kralı II. Friedrich'in 1754 yılında İstanbul'a gönderdiği temsilcisi Karl Adolf Von Rexin'in payitahtta kaldığı süre boyunca (1755-1761) izlediği politikalar, oluşacak dostluk ve ittifak antlaşmasının temelini oluşturmaktadır. Bu çalışma bu öneme binaen hazırlanmış olup, 1755-1761 yılları arasındaki Osmanlı-Prusya münasebetleri, Prusya tarafından payitahta gönderilen Rexin'in faaliyetleri çerçevesinde incelenmiştir. Nitekim devletlerarası ilişkilerin gelişiminde elçilerin rolü kaçınılmazdır. Osmanlı-Prusya ilişkilerinin başlaması ve gelişmesinde Prusya'nın Bab-ı Âli'ye gönderdiği elçisi Rexin'in faaliyetleri oldukça önem arz etmektedir. Döneme ait kaynakların bir kısmında ilişkilerin gelişimi ve ilerlemesinde Rexin'in çok önemli işlevi olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra bunun aksini iddia eden kaynaklar da mevcuttur ve onlara göre taraflar arasında bir ittifakın oluşmamasının temel nedeni Rexin'in diplomatik yetersizliğidir. Peki, "Bu elçinin faaliyetleri nelerdir ve elçi görevde kaldığı süre boyunca neler yapmıştır? İlişkilerin gelişiminde ne tür katkıları olmuştur? Görev sürecinde başarılı mıdır, yoksa görevini iyi icra edemeyen bir elçi midir?" Çalışmamızda bu ve benzeri soruların cevabı aranmaktadır. Yine çalışmamızda elçilerin devletlerarasındaki diplomatik ilişkilerdeki rolü, dostluğun kurulması ve geliştirilmesindeki etkilerinin neler olduğunun ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

1 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. V, Ankara, TTK. Yay, 1978, s. 239; A. Şükrü Esmer, *Siyasi Tarih*, İstanbul, Maarif Matbaası, 1944, s. 9; William Young, *German Diplomatic Relations 1871-1945*, NE, Universe, 2006, s. 1.

2 Ali Rıza Şimşek, *Osmanlı Ordusunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2006, s.57; William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, (çev: Alâeddin Şenel), Ankara, İmge Kitabevi, 2001, s. 556; Yeni Prusya Krallığı Neman Nehri'nden Ren Nehri'nin batı kıyısına kadar uzanan topraklardan oluşmaktadır, J.M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, (çev: Fethi Aytuna), İstanbul, İnkılap Yay. 2010, s.373.

3 Selahaddin Tansel, "Büyük Friedrich Devrinde Osmanlı-Prusya Münasebetleri Hakkında", *Bellekten*, Cilt X, No.37, 1946, s.134.

4 Kemal Turan, *Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi*, İstanbul, Ayışığı Kitapları, 2000, s.13.

Osmanlı-Prusya ilişkileri ile ilgili bugüne kadar kitap, makale ve tez adı altında önemli çalışmalar yapılmış olup, bunların başında Ahmed Refik Altınay, Kemal Beydilli, Selahattin Tansel ve Klaus Schwars'ın eserleri gelmektedir. Yine XVIII. yüzyıl vakanüvislerinden Şemdanizâde Fındıklılı Süleyman Efendi ile Sultan III. Mustafa'nın sadrazamlarından Koca Ragıb Mehmed Paşa'nın eserleri de iki devlet arasındaki ilişkilerden önemli ölçüde bahseder.

Çalışmamızda başta döneme ait arşiv vesikaları olmak üzere, yukarıda ismi geçen kaynaklardan önemli ölçüde istifade edilmekle birlikte, daha ziyade ilişkilerin diplomatik boyutu ele alınmıştır. Buna göre Osmanlı-Prusya ilişkilerinin başlamasında etkili olan Prusya elçisi Rexin'in elçiliği üzerinden tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır. Bu noktada çalışmamız sınırlı bir alan ve konu üzerinden Osmanlı-Prusya ilişkilerinin gelişimini ele almakta ve Rexin'in elçiliği üzerinden konuya farklı bir bakış açısı kazandırmayı amaçlamaktadır.

İlk İlişkilerin Başlaması

Osmanlı Devleti ile Prusya arasındaki ilişkilerin başlangıcı ile ilgili tam bir tarihleme yapılamamaktadır. Ancak Osmanlı Devleti'nin II. Viyana yenilgisinin ardından imzaladığı 1699 tarihli Karlofça Antlaşması sonrasında Avrupalı devletler ile ilişkilerde yeni bir sürecin başladığı bilinmektedir. Bu çerçevede diplomatik ilişkiler yoluyla yakınlaşmaya çalışılan devletlerden birisi de Prusya olmuştur.⁵ Buna göre Osmanlı Devleti, Sultan II. Mustafa döneminde 18 Ocak 1701 tarihinde kendisini Prusya kralı ilan eden I. Friedrich'in krallığını kutlamak için, Asım Said Efendi başkanlığındaki 15 kişilik Osmanlı heyetini Berlin'e gönderdi. Bu heyetin Berlin'e gidişi ile iki devlet arasındaki ilişkiler de başladı.⁶ Ardından Pasarofça Barış görüşmeleri sırasında Avrupa devletleri ile girilen diplomatik yakınlaşmaların etkisiyle dönemin padişahı III. Ahmed tarafından Prusya kralı I. Friedrich Wilhelm'e iki devlet arasında dostluk kurmak için bir mektup gönderildi.⁷ 14 Ocak 1718 tarihinde gönderilen bu mektuba⁸ karşılık Prusya kralı da dönemin padişahı III. Ahmed ve Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'ya cevabî mektuplar gönderdi.⁹ 1720 yılında gönderilen bu mektuplar Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Osmanlı-Prusya ilişkileri ile ilgili ilk belgelerdir.¹⁰ Bu ilk temasların ardından iki ülke arasındaki yakınlaşmalar ilerleyen yıllarda da devam edecektir. Nitekim Osmanlı sefirleri ve sefaretnameleri ile ilgili eserinde F. Reşit Unat "Prusya'nın 1721 yılının başlarında "Ahır Kethüdası" Johannes Jurgowsky'yi at satın almak üzere İstanbul'a gönderdiğini" ifade etmektedir.¹¹ Ancak elçinin getirdiği mektuplarda yollanış sebebi "at satın alma" gibi görünse de bu bahaneyle Osmanlı Devleti ile bir ahitname (kapitülasyon) yapmak istediği anlaşılmaktadır.¹² Zaten Osmanlı padişahının cevabî

5 Nina Berman, *German Literature on the Middle East: Discourses and Practices, 1000-1989*, Michigan, University of Michigan Press, 2011, s.111; Rıdvan Kaşıkçı, *Nizam-ı Cedid'den Tanzimat'a Osmanlı Prusya İlişkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2014, s.8.

6 Şimşek, *Osmanlı Ordusunda*, s.57.

7 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV/I, Ankara, TTK. Yay., 1978, s. 151.

8 Bkz. *TSMK. Revan Köşkü*, nr.1946, s.72a.

9 Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar, XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul,1985, s.2; Prusya Kralı'na gönderilen mektupların tercümeleleri için bkz. Ahmet Refik, *Osmanlılar ve Büyük Friedrich*, İstanbul, Matbaa-i Orhaniye, 1333, s.9-12.

10 Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., 1985, s. 1-3; Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, s.1; Beydilli, "Prusya", *DİA*, C.34, İstanbul 2007, s.357; Muzaffer Tepekaya, "Osmanlı-Alman İlişkileri (1870-1914)", *Türkler*, Cilt XIII, Ankara 2002, s.40.

11 Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara, TTK. Yay., 1987, s.112.

12 Tansel, "Büyük Friedrich Devrinde", s. 134-135.

mektupları da tarafların birbirleriyle dostluk kurmak istediklerini doğrulamaktadır.¹³ Jorgowsky İstanbul'a geldikten sonra Prusya kralının gönderdiği name ve mektubu sadrazama sundu. Fakat bu ilk gelişinde padişah ile görüşme fırsatı bulamayan Prusya temsilcisi, anlaşılan durumdan ve kendisine gösterilen ilgiden pek memnun kalmadı.¹⁴ Bu şekilde Prusya ile Osmanlı Devleti arasında Prusya'nın at satın alması ile başlayan bu ilk ilişkileri taraflar arasındaki ilk resmi münasebetler olarak göstermek mümkündür. Nitekim Prusya bu süreci Osmanlı Devleti hakkında bilgi sahibi olmak, onu tanımak ve ileride kurulacak siyasi ilişkiler için bir fırsat olarak değerlendirmiştir.¹⁵

Ardından 1739 yılında Prusya kralı Teğmen Sattler adlı bir elçisini Kırım Hanı'na verilmek üzere, bir mektupla at satın alma ve ordu için insan temini göreviyle Boğdan'a gönderdi.¹⁶ Fakat bu elçi aynı zamanda sadrazama da bir mektup getirerek İstanbul'a geldi¹⁷ ise de, bu mektuplardan da bir sonuç elde edilemedi.¹⁸ Ancak Sattler'in gönderilişi ile Prusya'nın Osmanlı Devleti ile bir dostluk ve ticaret antlaşması yapmak istediğini gösterirken, taraflar arasındaki bu münasebetler, özellikle 1740 yılında tahta geçen II. Friedrich döneminde oluşturulacak önemli gelişmelere zemin hazırladı.¹⁹

II. Friedrich Döneminde Osmanlı-Prusya Münasebetleri (1740-1786)

18. yüzyılın başlarında taraflar arasında çeşitli bahaneler ile oluşturulan ilk münasebetlerin ardından asıl önemli gelişme ve siyasi münasebetler 1740 yılında Prusya tahtına geçen II. Friedrich döneminde yaşandı.²⁰ Prusya için oldukça önemli olan ve literatürde "Büyük Friedrich" olarak da geçen II. Friedrich, Prusya'yı Avrupa siyasetinde etkili bir noktaya getirmek istiyordu. Prusya Kralı bu amaçlar doğrultusunda tahta geçtikten hemen sonra Osmanlı Devleti ile dostluk kurmak istedi, fakat olumlu bir sonuç alamadı. Ardından Osmanlı Devleti ile yakın ilişkisi olduğunu bildiği Boğdan Voyvodası'nın tahta geçişini tebrik ederek, bu vasıta ile kendisinden Prusya-Osmanlı ittifakı için bir yardım talep ettiyse de, bu girişimi de olumsuz neticelendi.²¹

Ancak Prusya'nın 1742 ve 1745'te Avusturya ile yaptığı Breslav ve Dresden antlaşmaları Osmanlılar ile yapılacak antlaşmayı ikinci plâna attı.²² Özellikle 1747 yılında Avusturya ile Osmanlılar arasındaki Belgrad Barışı'nın yenilenmesi²³ Prusya'nın ümitlerini ortadan kaldırdı.²⁴ 1748'de yapılan Aix-la Chapella Barışı'nın ardından Avrupa'da oluşan barış ortamında²⁵ Friedrich 1749'da Osmanlı

13 Mektuplar için bkz: *Başbakanlık Osmanlı Arşivi* (Bundan sonra BOA). NMH. D. nr. VI, s. 501.

14 Kaşıkçı, *Nizam-ı Cedid'den Tanzimat'a*, s.9.

15 Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. V, (çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, s.620.

16 Unat, *Osmanlı Sefirleri*, s.112.

17 Vakanüvis Mehmed Subhi Efendi, *Subhi Tarihi*, (Haz. Mesut Aydın), Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007, s.533.

18 Tansel, "Büyük Friedrich Devrinde", s.135.

19 Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, s.8.

20 M. Şevki Yazman, "Prusya Kralı Büyük Friedrich", *Hayat Tarih Mecmuası*, Cilt 1, Sayı 5, 1969, s.88-89; Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara, 2011, s.695.

21 Ruhi Turfan ve M. S. Yazman, *Tarihte-Türk Alman Dostluk İlişkileri*, Nurettin Uycan Kitapları, İstanbul, 1969, s.10-11.

22 Matt Schumann ve Karl W. Schweizer, *The Seven Years War: A Transatlantic History*, Raudleg, London and Newyork, 2008, s.182; Virginia Aksan, *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı, Ahmet Resmi Efendi*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1997, s.68.

23 Yenilenen antlaşma şartları için bkz. BOA. A. DVNS. DVE. D. *Nemçelü Ahidnâmesi*, nr. 57/1; HH. nr. 1428/ 58472; *Muahadat Mecmuası*, Cilt III, İstanbul, 1294, s.135-142.

24 Tansel, "Büyük Friedrich Devrinde", s.135-136.

25 1748 Aix-la Chapella Antlaşması'ndan itibaren 1755'e kadar Avrupa'da diplomatik bir arayış ve barış dönemi başladı. Bkz. Uğur Demir, *1768 Savaşı Öncesi Osmanlı Diplomasisi*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2012, s.1.

Devleti tarafından bir elçi gönderilmesi ve ardından bir ticaret antlaşması imzalanması tekliflerini Avusturya ve Rusya'dan dolayı kabul etmedi.²⁶ Fakat 1749'dan itibaren Avrupa'da meydana gelen siyasî değişiklikler Friedrich'i yeniden Osmanlı Devleti'yle anlaşma fikrine sevk etti. Bu dönemde taraflar arasında başlayan yakınlaşma da İstanbul'daki İsveç elçisi Karlson, Osmanlı Devleti'ni Avusturya'ya karşı harekete geçirmek isteyen Kont de Bonneval ve Boğdan Voyvodası Gregor Ghika'nın önemli rolleri oldu.²⁷ Taraflar arasında bu dönemde meydana gelen ilk temaslar doğrudan olmayıp, Prusya Ocak 1741 yılında Boğdan Voyvodası Gregor Ghika aracılığı ile temasa geçti. Bu şekilde iki devlet arasında dolaylı yollarla başlayan ilişkilerin ardından Friedrich, İstanbul'da uzun süre kalan ve Türk adet ve geleneklerini iyi bilen²⁸ tüccar (Hauden)'i Regin adıyla İstanbul'a yolladı.²⁹

Karl Adolf Von Regin'in İstanbul'a İlk Gönderilişi

Prusya kralı II. Friedrich'in Osmanlı Devleti ile yakınlık kurma çabaları Sultan I. Mahmud döneminde (1730-1754) başarılı olamamıştı. I. Mahmud'un 13 Aralık 1754 yılında ölümünün ardından III. Osman'ın tahta geçmesiyle³⁰ Prusya kralı yeni ümitler ile Osmanlı payitahtına Silezyalı Gottfried Fabian Haude³¹ isimli bir elçi gönderdi.³² Prusya kralının elçiye verdiği 14 ve 18 Ocak 1755 tarihli talimatlara göre elçinin başlıca vazifeleri şu şekildedir³³;

1. Osmanlı Devleti'nin durumu hakkında bilgi edinmek.
2. Devletin anayasal düzeni, ordu ve donanmasının durumu, teşkilât ve müesseselerinin işleyişi ile Tatarların ve Yeniçerilerin hükümet üzerindeki etkilerini incelemek.
3. Yeni Padişahın (III. Osman) Avrupa meseleleriyle ilgili fikirlerini öğrenmek.
4. Türk devlet adamları ve sarayla irtibatı bulunan yabancı elçileri tespit etmek.
5. Türklerin Prusya kralı ve bir dostluk antlaşması yapılması hakkındaki fikirleriyle, bu ittifakın hangi şekillerde gerçekleştirilebileceğini araştırmak.

Görüldüğü üzere Prusya kralı elçisine verdiği görevler ile Osmanlı Devleti'nin gerek iç gerekse dış politikaları ile ilgili ayrıntıları öğrenmek istemiştir. Prusya Kralı'nın Osmanlı Devleti ile böyle bir yakınlaşma kurmasının temel sebebi ise; ileride Avusturya ve Rusya ile çıkması muhtemel olan bir savaşta bu iki devleti arkadan vurmak için Osmanlı Devleti'nin desteğini sağlamaktır.³⁴

26 Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789*, (Çev. Ertürk Demirel), Dost Kitabevi, Ankara, 2002, s.202-203.

27 Tansel, "Büyük Friedrich Devrinde", s.135.

28 Tansel'in belirttiği bu ifade Kemal Beydilli tarafından abartılı bulunmaktadır ve Regin'in çok iyi Türkçe bilmediğini ve diplomatik konularda da yetersiz olduğunu ifade etmektedir. Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, s.26, dipnot 2.

29 Ahmet Refik, *Büyük Friedrich*, Askeri Matbaa, İstanbul, 1931, s.91.

30 Nicolai Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt IV, (Çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yay., İstanbul, 2007, s.377; Mithat Sertoğlu, *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, TTK. Yay., Ankara, 2011, s.2549.

31 Avusturya-Orient Ticaret Şirketi'nin İstanbul'daki temsilcisi Friedrich Hübsch'ün yanında bir süre çalışmış, daha sonra Avusturya hizmetinde bir süvari alayında "bayraktar" olarak 1736-1739 harplerinde Türklere karşı savaşmış ve esir düşerek İstanbul'a getirilmiştir. Silezya'nın Prusya'nın eline geçmesi üzerine (1740) bütün Silezya doğumluların iadesi sağlandığı için memleketine dönen Haude, Prusya hizmetine girmiştir. İstanbul'da bulunduğu sıralarda biraz Türkçe öğrenen Haude, İstanbul'un durumu hakkında da bilgi sahibi olmuştur. Bu durum kendisinin İstanbul'a gönderilmesinde temel etken olmuştur, Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, s.25-26, dipnot 2.

32 Karl A. Roider, *Austria's Eastern Question 1700-1790*, Pinceton University Press, New Jersey, 1982, s.102; Uğur Kurtaran, *Osmanlı Avusturya Diplomatik ilişkileri (1526-1791)*, Ukdde Yay., Kahramanmaraş, 2009, s.182.

33 Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, s.25-26.

34 Karl Adolf Bratter, *Die Prussisch-Türkische Bündnispolitik Friedrichs Des Grossen*, Verlag Gustov Kiepenhauer, Wiemar, 1915, s.32-33.

Haude'nin İstanbul'a gönderilmesine karar verildikten sonra, eski geçmişi ile tanınmaması için adı değiştirilerek, kendisine Pomeranyalı Karl Adolf Von Rexin kimliği verildi.³⁵ Tansel eserinde 1755'te İstanbul'a gelen Rexin'in iki görev için gönderildiğini belirtmektedir, "Birincisi III. Osman'ın tahta çıkışını tebrik etmek, diğeri ise Osmanlılarla biri ticarî, diğeri tedafüî iki antlaşma yapmaktır".³⁶ Bunun için II. Friedrich biri ticarî, diğeri de dostluk olmak üzere iki antlaşma taslağı hazırlattı. Dostluk antlaşması ancak Osmanlıların böyle bir antlaşmayı bizzat teklif etmeleri durumunda gerçekleşecek, ticaret antlaşması ise, Prusya ile Osmanlı Devleti arasındaki serbest ticaret seyrinin dayanacağı temelleri oluşturacaktı.³⁷ Prusya'nın planladığı ittifakın başlıca iki şartı ise, iki devlet saldırı durumunda birbirlerini savunmaktan sorumlu olacak ve aralarındaki mesafe nedeniyle içlerinden birisi saldırıya uğrarsa, diğeri saldırıyı engellemek için harekete geçecekti.³⁸

24 Ocak 1755'te yanında iki refakatçi ile "at satın almaya giden" bir tüccar kimliğinde Berlin'den yola çıkan ve Mart sonlarında İstanbul'a gelen³⁹ Rexin kendisini kralın "umûr-ı ticaret müsteşarı ve mesâlih-i mahsûsa mahremi"⁴⁰ olarak tanıttı. Prusya elçisinin Bab-ı Âli ile irtibata geçmesinde İsveç elçisi Celsing'in önemli bir rolü oldu. Yine o sıralarda Avrupa ahvaline vakıf bir vezir olan Hekim-oğlu Ali Paşa'nın bu mesele ile yakından ilgilenmesi Rexin'in itimatnamesini kısa bir sürede Bab-ı Âli'ye ulaştırmasında etkili oldu.⁴¹ Rexin İsveç elçisi Gustov Celsing aracılığıyla Reisülküttap Abdi Efendi'yle bir görüşme yapmayı başardı.⁴² Ancak Ali Paşa'nın kısa bir süre sonra azledilmesi⁴³ bu işi yarıda bıraktı ve Rexin'e yeni Sadrazam Abdullah Paşa tarafından Celsing'in eliyle bir cevap verildi. Celsing'e verilen cevapta İsveç Devleti'nin iltimas ettiği Prusya ile Osmanlı Devleti arasında bir ticaret ve dostluk antlaşması yapılması prensip olarak kabul edilirken, böyle bir antlaşmanın yapılması için müsait bir zamanın beklenildiği diplomatik bir dille belirtildi. Ayrıca Prusya Kralı için hazırlanan ve cülûs tebliğine teşekkür için yazılan namede ise, Rexin'in getirdiği mektupların Sadrazam Abdullah Paşa tarafından alındığı ve İsveç elçisinin girişimlerine değinilerek, Rexin'e dostâne lâzım gelen cevabın yine İsveç elçisi ile ifade edildiği bildirildi.⁴⁴ Padişahın cevabı mektubu konuya tam bir açıklık getirmemekle birlikte, Celsing'e verilen takirde meselenin şimdilik kibarca reddedildiği anlaşılmaktadır.⁴⁵ Rexin'in Osmanlı Devleti ile bir dostluk antlaşması imzalamayı başaramamasının temel sebebi, Osmanlı devlet adamlarının 1739 Belgrad Antlaşması'ndan itibaren Batı'da devam eden barış politikasından ayrılmak istememeleridir. Aslında Şeyhülislâm böyle bir ittifakın aleyhine değildi, fakat İngiliz elçisi Porter'in bu konu hakkındaki aleyhte faaliyetleri ile Avusturya elçisi Schwacheim ve Fransa elçisi Vergennes bu ittifakı engelledi.⁴⁶ Görüldüğü üzere başta Fransa olmak üzere Avrupa'nın önemli güçleri Osmanlı-Prusya ittifakına şiddetle karşıdır. Bu durumun temel sebebi: Prusya'nın Avrupa siyasetinde yalnız kalmasını sağlamak ve güçlenmesini engellemektir. İsveç elçisi de Bab-ı Âli'nin verdiği cevap üzerine

35 Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, s.26, dipnot 2.

36 Tansel, "Büyük Friedrich Devrinde", s.136.

37 Demir, *1768 Savaşı*, s.23.

38 Aksan, *Savaşta ve Barışta*, s.68.

39 Kaşıkçı eserinde Rexin'in önce gizli bir şekilde İzmir'e geldiğini, ardından Sultan III. Mustafa'nın tahta geçmesiyle birlikte İstanbul'a geçtiğini belirtmektedir. Bkz. Kaşıkçı, *Nizam-ı Cedid'den Tanzimat'a*, s.18, dipnot 57.

40 Ticari işler müsteşarı ve özel meseleler mahremi. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, s.379.

41 Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, s.28-29.

42 Aksan, *Savaşta ve Barışta*, s.69.

43 Şinasi Altundağ, "Osman III", *İA*, IX, İstanbul 1989, s.449.

44 Refik, *Büyük Friedrich*, s.21.

45 Tansel, "Büyük Friedrich Devrinde", s.136.

46 Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, s.32. Beydilli'nin bu görüşü, Demir tarafından kabul edilmemektedir ve Rexin'in dostluk antlaşmasının kabul edilmemesinde Fransız elçisinin etkisinin olmadığını belirtmektedir, bkz. Demir, *1768 Savaşı*, s.25.

yakın gelecekte görüşmelerin tekrar başlayabileceği ümidiyle durumu bildirdi.⁴⁷ Sarf edilen bol para ve hediyeler rağmen padişaha bile mülâki olmak imkânını bulamayan Prusya elçisi 16 Haziran 1755'te İstanbul'dan ayrıldı.⁴⁸ Bu şekilde Kasım başında Postdam'a varan Regin'in İstanbul'a bu ilk yollanışı yaklaşık 8 aylık bir süreden sonra başarısız bir netice ile tamamlanmış oldu. Ancak burada belirtilmesi gereken önemli bir husus vardır. Regin'in Bab-ı Âli'ye bu ilk gelişindeki başarısızlığı kendisinden kaynaklanan bir durum değildir. Bu durumun temel sebebi; Osmanlı Devleti'nin o sıralarda içinde bulunduğu siyasi şartlar ve dış devletlerin bu konudaki baskıcı tavırlarıdır. Nitekim görüldüğü üzere, Regin elçilik görevini iyi bir şekilde icra etmiştir. Zaten onun Prusya kralı tarafından ikinci kez aynı vazife ile Bab-ı Âli'ye gönderilmesi bu durumun kanıtıdır.

Karl Adolf Von Regin'in İstanbul'a İkinci Defa Gönderilişi

Regin'in 1755 yılında İstanbul'a gönderilmesinin üzerinden geçen bir yılın ardından Avrupa'nın siyasi yapısında önemli değişiklikler meydana geldi. 1756 öncesinde Avrupa'da diplomatik faaliyetleri belirleyen büyük ölçüde Fransa-Britanya ve Fransa-Avusturya arasında yaşanan geleneksel rekabetti. Fakat 18. yüzyılda Doğu Avrupa'da iki yeni gücün ortaya çıkması (Prusya-Rusya) hem Fransa hem de Avusturya'nın eski güçlerini kaybetmesine sebep oldu. Bu güçlerden Prusya 1740-1748 yılları arasındaki Avusturya Veraset Savaşları sırasında Silezya'yı işgal etti ve 1748 Aix-la-Chapelle Antlaşması'yla bölgeyi eline geçirdi.⁴⁹ Bu durum karşısında Avusturya Kraliçesi Maria Thresa, hem bu durumun intikamını almak, hem de Prusya'nın gelecekteki saldırılarına karşı önlem almak amacıyla ittifak arayışına girdi. Avusturya, Rusya sayesinde ezeli rakibi olan Fransa'yı ikna ederek, kendi safına çekti. Bu durum karşısında Fransa ile kolonilerde 1754 yılından beri savaşan İngiltere, hem krallarının ülkesi olan Hanover Elektörlüğünü güven altına almak, hem de Avrupa kıtasında yalnız kalmamak için Prusya ile ittifaka yöneldi. Bunun sonucunda ise Avrupa diplomasi tarihinde "Diplomatik İhtilal" olarak adlandırılan iki önemli gelişme yaşandı. Bunlardan birincisi; İngiltere ile Prusya arasında 16 Ocak 1756 yılında imzalanan Westminster Antlaşması,⁵⁰ diğeri ise Fransa ile Avusturya arasında 1 Mayıs 1756'da imzalanan Versailles Antlaşması'dır.⁵¹ Bu şekilde imzalanan antlaşmalar ile eski ittifaklar ortadan kalkarken, Fransa ve Avusturya'dan oluşan ittifak bloğuna Rusya da katıldı. Bu durum karşısında zor durumda kalan Prusya'nın karşı saldırıya geçmesi ile Avrupa'da Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) başladı.⁵² Avrupa'da meydana gelen bu süreçten tecrit edilen Prusya kralı bir taraftan Yedi Yıl Savaşı'na (1756-1763) giden yeni politikalar üretirken, diğer taraftan da başta Osmanlı Devleti olmak üzere yeni müttefikler aramaya başladı.⁵³ Prusya'nın Batı'da başlattığı bu yeni politika Osmanlı Devleti'nin iki önemli rakibini (Avusturya-Rusya) meşgul etti ve 1739 Belgrad Barışının 1768 yılına kadar devam etmesini sağladı. Nitekim Osmanlı Devleti o sırada Avrupa'da yaşanan bu gelişmelerden uzak kalarak, tarafsız bir politika izlemekteydi. Ancak gelişen durumlardan endişe duyan Osmanlı yetkilileri Avrupa'dan kendine yakın bir müttefik bularak, güçler dengesindeki yerini almak istiyordu. Bu çerçevede Osmanlı Devleti, değişen güçler

47 Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, s.30-31.

48 Turan, *Türk-Alman Eğitim*, s.26.

49 Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler*, s.202; Oral Sander, *Siyasi Tarih, İlkçağlardan-1918'e*, İmge Kitabevi, Ankara, 1992, s.108.

50 Herman Kinder-Wernner Hildermann, *Dünya Tarih Atlası*, C. I, Ankara, ODTÜ. Yay., 1991, s.283.

51 Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "XVIII. Yüzyıl: İslahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)", H. Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca (Eds.), *Türkler*, Cilt 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.506; Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler*, s.203.

52 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt V, s.344-345.

53 Aksan, *Savaşta ve Barışta*, s. 67-68; Young, *German Diplomatic Relations*, s.4.

denge içinde Avrupa'nın ortasında yalnız kalan ve İngiltere'den de beklediği desteği bulamayan Prusya'ya yöneldi. O sırada Prusya kralı olan II. Friedrich'in de Osmanlı Devleti'ni kendi tarafına çekmek istemesi iki tarafı yakınlaştırdı.⁵⁴ Ortaya çıkan bu yeni durumlar karşısında II. Friedrich Osmanlı Devleti ile bir ittifak amacıyla ikinci kez Regin'i İstanbul'a göndermeye karar verdi.⁵⁵ Yani Regin'in Bab-ı Âli'ye bu ikinci gelişi birincisine göre daha kritik bir dönemde gerçekleşti. Buna göre savaş sürecinde olan Prusya'nın müttefik arayışında olması, Regin'in bu defa gelişindeki faaliyetlerini ve çabalarını arttırdı. 28 Eylül 1756'da İstanbul'a doğru ikinci kez yola çıkan Regin'e ilk gönderilişindeki tedafü ittifak antlaşmasının biraz değiştirilmiş bir hali verildi. Yapılacak bu ittifak antlaşması Avusturya ve Rusya'yı hedef almaktaydı ve karşılıklı yardımlaşmaya dayanıyordu. Regin Ocak 1757'de İstanbul'a geldiğinde⁵⁶ Osmanlı tahtında Sultan III. Osman'ın yerine 30 Ekim 1757'de tahta geçen Sultan III. Mustafa⁵⁷ ve sadrazam olarak da Avrupa ahvalini yakından tanıyan ve barış yanlısı Koca Ragıp Paşa bulunuyordu. Kemal Beydilli eserinde "Sultan III. Mustafa'nın Prusya ile anlaşmaya meyilli olmasına karşın, Ragıp Paşa devletin Avrupa'daki mücadelelerden uzak durmak istediğini" belirtmektedir.⁵⁸ Prusya elçisinin cülûs münasebetiyle takdim ettiği tebrik name⁵⁹ ile Sadrazama sunduğu mektuplara⁶⁰ dostça cevaplar verilerek,⁶¹ teşekkür edildi. 14 Şubat 1758'de Berlin'de yazılan kralın bu mektubunda, iki devlet arasında dostluğun kurulması, güçlendirilmesi ve daimî kalması isteniyordu.⁶² Bu konuda murahhas olarak Regin'i gönderdiğini belirten⁶³ Prusya kralı, Regin'in her konuda ayrıntılı bilgi vereceğini belirtiyor ve söylediği sözlerin Friedrich tarafından söylenmiş gibi kabul edilmesini rica ediyordu.⁶⁴ Regin görünüşte Sultan'ın cülûsunu tebrik için gelmesine rağmen asıl amacı Bab-ı Âli ile Prusya'nın müttefik olarak Yedi Yıl Savaşları'na girmesini sağlamak olup, bu amaçla Fransa, İsveç, Rusya ve Avusturya aleyhinde takrirler sundu.⁶⁵ Bu durum Prusya kralının Regin'e olan güvenini belirtirken, ilişkilerin gelişmesinde elçinin her türlü yetkiye sahip olduğunun kanıtıdır. Kral tarafından kendisine verilen bu salâhiyet elçinin faaliyetlerini daha rahat bir şekilde gerçekleştirmesini sağladı. Nitekim Regin ilk gelişinde bu kadar geniş yetkilere sahip değildi.

Friedrich'in bu mektubuna karşılık padişahın yazdığı cevabi mektuptan⁶⁶ anlaşıldığına göre, Osmanlı Devleti Prusya'nın dostluk kurma isteğini reddetmemiştir. Yine Sadrazam Ragıp Paşa da meseleyi biraz daha açarak, dostluğun kurulmasını istediğini ve bunun için gerekli hassasiyeti göstereceğini belirtmişti⁶⁷. Zaten Regin sadece bir dostluk antlaşması yapmak üzere değil, aynı

54 Yalçınkaya, "XVIII. Yüzyıl", s.507.

55 Koca Ragıp Mehmed Paşa, *Tahkik ve Teyfik*, (Haz. Ahmet Zeki İzgüer), Kitabevi Yay., İstanbul, 2003, s.XXXVII; Bekir Sıtkı Baykal, "Mustafa III", *İA*, Cilt VII, İstanbul 1989, s.703.

56 Regin'in ikinci kez İstanbul'a gönderiliş tarihini Turan 1758 olarak göstermiştir, bkz. Turan, *Türk-Alman Eğitim*, s.26.

57 Necdet Sakaoğlu, "Sultan III. Mustafa", *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul 1999, s.358; Kemal Beydilli, "Mustafa III", *DİA*, C. XXXI, İstanbul 2006, s.280-283.

58 Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı*, s.8.

59 Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt XVI, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1986, s.12.

60 Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, s.35-36; Prusya kralı II. Friedrich tarafından Sadrazam Ragıp Paşa'ya gönderilen Latince mektup, BOA. HH. nr. 298/A; Türkçe tercümesi için bkz: BOA. HH. nr. 7/245/A.

61 III. Mustafa'nın cevabi mektubu için bkz. BOA. HH. nr.8/ 298/B; Sadrazamın cevâbi mektubu için ise bkz. BOA. HH. nr. 298/H.

62 BOA. HH. nr.7/246.

63 BOA. HH. nr. 7/245.

64 Tansel, "Büyük Friedrich Devrinde", s.137; Metin için bkz. BOA. HH. nr. 298.

65 Demir, *1768 Savaşı*, s.68.

66 BOA. HH. nr. 298/B.

67 Tansel, "Büyük Friedrich Devrinde", s.137; Mektuplar için bkz. BOA. HH. nr. 298B.

zamanda Osmanlılarla Avusturya ve Rusya'ya karşı tedafüi (karşılıklı koruma) bir antlaşma teklifi için gönderilmişti. Prusya elçisi bu doğrultuda 7 maddelik bir antlaşmayı, bir tahrir ile birlikte Osmanlı Devleti'ne sundu.⁶⁸

Karşılıklı yazışmaların ardından Regin'e İstanbul'da bulunma sebebi soruldu o da yazılı cevabında III. Osman tarafından 1755 yılında Prusya Kralı'na yapılan uygun bir zamanda iki devletin işbirliği yapabileceğine dair vaadi hatırlatarak, bir ittifak yapmanın gerekliliğini açıkladı. Yine böyle bir ittifak için görüşmelere yetkili kılındığına dair murahhaslık senedini de takdim etti.⁶⁹ Avrupa'da başlayan bu genel savaş karşısında Osmanlı Devleti Prusya elçisini olumlu karşılayarak, bir ittifaka taraftar olduğunu belli etti. Bu durum karşısında Avusturya, Rusya ve Fransa elçileri Osmanlı Devleti'nin Prusya ile ittifak ederek savaşa girmemesi konusunda çaba sarf etmekteydiler. Bu şekilde Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesini bekleyen Prusya ve bunu önlemeye çalışan Avusturya ile diğer devletlerarasında diplomatik mücadele dönemi başladı.⁷⁰ Beydilli "yapılan ittifak teklifinin özellikle padişah tarafından da ilgiyle karşılanmasının Berlin'de memnuniyetle karşılandığını" belirtmektedir.⁷¹ Bu gelişme Regin'in başka bir tahririnde⁷² memnuniyetle ifade edilirken, dostluk antlaşmasının yanında birde tedafüi ve tahaffuzi bir antlaşma için gerekli şartların "ahidnâme-i hümayun" da boş bırakılmasını istedi. Regin tarafından verilen yeni tahrirde⁷³ bu durumlar genişletilerek, Osmanlı Devleti tedafüi bir antlaşmayı kabul etmiyorsa, diğer devletlerle Prusya arasında tavassut (arabuluculuk) edilebileceğini ve savaşı sona erdirebileceği belirtiliyordu.⁷⁴ Prusya kralı tarafından gönderilen ve Regin aracılığıyla Bab-ı Âli'ye sunulan tahrirler,⁷⁵ Prusya'nın antlaşmayı temin amacıyla her çareye başvurduğunu göstermektedir.

13 Aralık 1758'de imzalanan İkinci Versay Antlaşması'nın ardından 2 Nisan 1759'da Regin ile Sadrazam Ragıp Paşa arasında gizli bir görüşme gerçekleşti.⁷⁶ Burada Osmanlı sadrazamı Prusya ile bir ittifaka istekli görünmekle birlikte, ittifakta Prusya'nın müttefiki olan İngiltere'nin de yer almasını ya da ittifakın garantörü olmasını⁷⁷ ve Macaristan fethedilirse İngiltere'nin bu durumu tanımasını istedi.⁷⁸ Bu gelişmeleri Friedrich'e ulaştıran Regin tahaffuzi (kendini koruma) antlaşmanın imzalanmak üzere olduğunu müjdeledi. Bunun üzerine Prusya kralı padişaha ve sadrazama aynı tarihleri taşıyan (30 Mart 1760) mektuplar gönderdi.⁷⁹ Regin'in mektuplarla birlikte Bab-ı Âli'ye gönderdiği 7 maddelik tahrirde diğer devletlerle yapılacak söylenen barış görüşmelerini yalanlayarak, Osmanlı Devleti'ne ittifak tekliflerini yineledi.⁸⁰ Ardından II. Friedrich İngiltere'ye başvurarak ittifaka dâhil olmasını teklif etmiş ise de, Rusya ile arasının açık olmasından çekinen İngilizler teklife olumsuz cevap verdi⁸¹. Bu arada 13 Temmuz 1760 tarihli bir belgede geçen ifadeler Osmanlı Devleti'nin Bab-ı Âli'deki İngiliz elçisi

68 BOA. HH. nr. 313.

69 BOA. HH. nr. 245.

70 Kurtaran, *Osmanlı Avusturya*, s.183.

71 Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, s.40.

72 BOA. HH. nr. 302.

73 BOA. HH. nr. 305.

74 Tansel, "Büyük Friedrich Devrinde", s.141-142.

75 BOA. HH. nr 8 /296-A; 8/298-A.

76 Regin ile Ragıp Paşa arasındaki görüşmelerin içeriği ile ilgili Sadrazamın padişaha sunduğu bir telhis için bkz. TSMA. nr. E. 10329.

77 BOA. HH. nr. 298/J.

78 Demir, *1768 Savaşı*, s.81; Bununla ilgili Babiâli'nin yazdığı tahrir için bkz. BOA. HH. nr. 8/298/J.

79 Tansel, "Büyük Friedrich Devrinde", s.146-147.

80 BOA. HH. nr. 289L.

81 BOA. HH. nr. 315.

aracılığıyla İngiltere ile temasa geçtiğini göstermektedir. Nitekim Varşova'da bulunan İngiliz elçisinden gelen bir mektupta, Prusya'nın taleplerinin reddedildiği ve bir savaşın çıkacağını belirttikten sonra, Prusya kralının savaş için yeni askerler topladığı bildirildi.⁸² Ortaya çıkan bu olumsuz duruma karşı antlaşmanın yapılabilmesi için kralın arabuluculuğa taraftar olduğuna Osmanlıları inandırmak için tekrar Regin'i görevlendirdi.⁸³ Bu durum üzerine Prusya elçisi Bab-ı Âli'ye sunduğu takrirle, İngiltere devletinin niçin aracılık yapmayı kabul etmediğini açıkladı.⁸⁴ Ardından antlaşmanın imzası konusuna değinen Regin, bu kararın bir an önce verilmesini ve devletinin buna göre hareket edeceğini bildirdi.⁸⁵ Bu arada, Prusya Kralı Bab-ı Âli'ye gönderdiği yeni bir mektupta Prusya'nın yapacağı herhangi bir savaştan Osmanlı Devleti'nin olumsuz yönde etkilenmemesi için dikkat edileceği belirtilmektedir.⁸⁶ Görüldüğü üzere barışın tesisi için her türlü salahiyyete sahip olan ve inisiyatif kullanabilen Regin diplomasi sanatını çok iyi kullanmış ve Osmanlı Devleti'ni barışa ikna etmek için elinden geleni yapmıştır. Ancak bu sırada Osmanlı sadrazamından gelen yazıda İngiltere ve Prusya'nın barış görüşmelerini yazılı olarak resmen tezkip etmesi halinde bir tedafüi antlaşma yapılabileceği teklifi üzerine Prusya politikasını değiştirdi. Osmanlı Devleti'ne yolladığı cevabî mektupta II. Friedrich barış görüşmelerini yalanlayarak, savaşın devam ettiğini ve en geç 1760 Mayıs'ı veya Haziran'ına kadar harekete geçilmesini rica etti. Antlaşmanın yapılmasını İngiltere'nin vereceği garantiye bağlayan Sadrazam Ragıb Paşa'nın emri ile Şeyhülislâm İsmail Asım Efendi başkanlığında bir "meşveret meclisi" toplanarak, ittifakın şer'an caiz olup olmadığı araştırıldı. Yapılan mülahazalardan sonra işin şer'i yönü tartışılarak ittifak antlaşmasının hiçbir sakıncasının bulunmadığına ittifakla karar verildi.⁸⁷

Bu durum üzerine Friedrich, Regin'e Türk harekâtı hakkında bazı tavsiyeler gönderdi. Ancak taraflar arasında antlaşmanın yapılmasının beklendiği sıralarda İngiltere'den sürekli gelen takrirler ile savaşın durumu ile ilgili gelişmeler bildirildi.⁸⁸ Yine Eflak Voyvodası'ndan gelen takrirler taraflar arasındaki savaş durumu ile ilgili son gelişmeleri aktarmaktadır.⁸⁹ Nihayet 23 Haziran 1760'da Prusya ordusunun Avusturya kuvvetlerince yenilgiye uğratıldığı⁹⁰ haberi Osmanlı Devleti'nin kararını olumsuz yönde etkiledi ve Regin'e verilen cevapta antlaşmanın imzalanmasının tehir edildiği bildirildi. Zaten bu konuda kralın Regin'e yazdığı mektubunda Osmanlı Devleti'nin ittifakı kabul edip, harbe katılmaması durumunda tekrar Prusya'ya dönmesi istenmişti.⁹¹

Bu konudaki en önemli engel İngiltere'nin yapılacak ittifakta aracılık yapmayı kabul etmemesi ve meseleyi şer'an uygun gören Şeyhülislâm İsmail Asım Efendi'nin ölümünün ardından yerine geçen Şeyhülislâm Veliyüddin Efendi'nin Müslüman olmayan bir devletle ittifakı şer'an uygun bulmamasıdır.⁹² Yani ittifakın gerçekleşmesi için hem "akli" mahsur giderilmemiş, hem de "şer'i" mahzur münakaşa konusu oluşturmuştur. Ancak yapılan görüşmelerden sonra Prusya kralı ile başka bir devletin tavassutu olmadan ittifaka karar verildi.⁹³ Osmanlı hükümetinin durumu bu şekilde

82 BOA. HH. nr. 7/250.

83 BOA. HH. nr. 87298.

84 BOA. HH. nr. 315.

85 BOA. HH. nr. 315.

86 BOA. HH. nr. 97301.

87 BOA. HH. nr. 317; nr. 9/ 311/A.

88 Bkz. BOA. C. HR. nr. 16/794; nr. 161/8036.

89 BOA. C. HR. nr. 16/1554.

90 BOA. HH. nr. 7/258; C. HR. nr. 65/3214.

91 BOA. HH. nr. 97304.

92 BOA. HH. nr. 319/A.

93 BOA. HH. nr. 321.

incelediği sıralarda Friedrich bir taraftan düşmanlarına karşı savaş açarken, diğer taraftan da Regin aracılığıyla bu ittifakın önemini Osmanlılara anlatıyordu. Zaten bütün yetkilere sahip olan Regin amacına ulaşabilmek için 80. 000 bin kuruş harcadı ve bu parayla Doktor İpsilanti, sadrazam kâtibi Ali Ağa ve Boğdan Voyvodasının ajanı Drakobi gibi divana yakın kişileri elde etti.⁹⁴ Ayrıca Bab-ı Âli nezdinde etkili olan Eflak ve Boğdan prenslerinin ajanları sayesinde bahsedilen 8 maddelik ticaret antlaşması imzalandı. Ancak bu ittifak diğer devletlerde olduğu gibi karadan ve denizden tüccar ve ziyaretçilerin gelip gitmeleri ve haklarının korunması ile ilgili bir dostluk ve ticaret antlaşması taslağı hazırlanarak, şeyhülislâmın onayından geçtikten sonra⁹⁵ Regin'e teslim edildi.⁹⁶

Prusya Kralı'nın Regin'e "eğer Devlet-i Aliyye tarafından ittifaka rağbet olunmazsa, kalkıp gelesün" şeklindeki tercihin Bab-ı Âli'ye iletilmesi üzerine krala yollanacak olan 7 maddelik antlaşma taslağına "bundan sonra tarafeyne hayırlı olan bazı mevaddın mahzûrdan ari bir vecihle idrâc ve ilhakı câiz ola" şeklinde bir madde daha ilave edilerek, 8 madde haline getirildi.⁹⁷ Regin bu son durumu II. Friedrich'e bildirdiğinde, kral asıl hedefi için böyle bir antlaşmayı ilk adım olarak düşünerek olumlu cevap verdi⁹⁸ ve bu işin çözümünü sadrazama bıraktığını bildirdi.⁹⁹

Bu şekilde Prusya Kralı'na teklif edilen sekiz maddelik ticaret antlaşması taslağı 9 Mart 1761 tarihinde sadrazam ve şeyhülislâm tarafından tekrar müzakere olunarak aklen ve şer'an bir mahzuru bulunmadığına karar verildi.¹⁰⁰ Ardından padişahın onayına sunulan antlaşma diğer antlaşmalardaki gibi karşılıklı temessükler ile Prusya elçisine verildi. Bu durum üzerine taraflar arasındaki Ticaret ve Dostluk Anlaşması 22 Mart 1761 yılında Türkçe ve İtalyanca imzalanarak,¹⁰¹ 30 Mayıs 1761'de¹⁰² II. Friedrich tarafından onaylandı ve 27 Temmuz 1761 yılında da III. Mustafa tarafından "ahidnâme" şeklinde tasdik edildi.¹⁰³ Prusya kralı bir taraftan tasdiknameyi elçisine gönderirken diğer taraftan hem padişaha hem de sadrazama birer mektup yollamayı ihmal etmedi. Ragıb Paşa'ya gönderilen mektupta Friedrich memnuniyetini açıkça ifade ederek,¹⁰⁴ bu işin gerçekleşmesinde çok etkili olan sadrazama minnettarlığını bildirdi.¹⁰⁵

Bu şekilde Prusya elçisinin olağanüstü gayretleri neticesinde imzalanan dostluk ve ticaret antlaşmasının maddeleri bu antlaşmanın yardım vadeden, sınır ve hükümlerlik taahhüt eden bir garanti antlaşması olmadığını, sadece Prusya'ya diğer devletlere gösterilen kolaylıklar içerisinde ticaret ve seyri sefer antlaşması olduğunu göstermektedir. Fakat buna karşılık özellikle antlaşmanın sekizinci maddesine göre, iki devlet arasında ileride bir takım yeni antlaşmaların yapılmasına zemin hazırlaması bakımından oldukça önemlidir. Buna göre 1761 Dostluk ve Ticaret Antlaşması iki devlet tarafından imzalanarak yürürlüğe girince bir taraftan Osmanlı-Prusya ilişkileri resmen başlarken, diğer taraftan da Regin Prusya'nın resmi elçisi olarak atandı. Buna karşılık olarak da Osmanlı Devleti III. Mustafa döneminde 1763 yılında ilk Osmanlı büyükelçisi olarak Ahmed Resmi Efendi'yi Berlin'e gönderdi.¹⁰⁶

94 Tansel, "Büyük Friedrich Devrinde", s.162-163.

95 BOA. HH. nr. 321.

96 Antlaşma taslağı için bkz. BOA. HH. nr. 298/M.

97 BOA. HH. nr. 238/A.

98 BOA. HH. nr. 238/A.

99 Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, s.57.

100 Bununla ilgili taraflar arasında yapılacak olan antlaşmanın hazır olmasına dair yazılan yazı için bkz. BOA. HH. nr. 9/302.

101 BOA. HH. nr. 298/K.

102 Tansel tarihi 1 Haziran 1761 olarak gösterir, bkz. s. 163; Yine antlaşmanın tarihi Hammer'in eserinde H. 20 Şaban 1173 (29 Mart 1761) olarak gösterilmektedir, bkz. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, s.2299.

103 BOA. HH. nr. 309; BOA. NMH. D. nr. VIII, s. 432-435.

104 BOA. HH. nr. 8/298.

105 Tansel, "Büyük Friedrich Devrinde", s.163.

106 Davut Dursun, "Almanya", *DİA*, C. 2, İstanbul 1989, s.512.

Bu şekilde Regin uzun süren çabalarının ardından ülkesi adına oldukça önemli bir antlaşmayı Osmanlı Devleti'ne imzalatmayı başardı. Böylece Prusya elçisi antlaşmanın dördüncü maddesine göre İstanbul'da diğer yabancı elçilerin sahip oldukları bütün haklardan faydalanabilirken, şimdiye kadar resmen gizlenen ve tanınmayan varlığı¹⁰⁷ da açıkça kabul edildi. Bu durum aynı zamanda Osmanlı-Prusya diplomatik münasebetlerinin de artık resmen başladığını göstermektedir.¹⁰⁸

Ancak yapılan ticaret antlaşmasının ardından II. Friedrich Osmanlılar ile bir tedafüi antlaşma imzalama amacından vazgeçmedi. Bu iş için görevlendirilen elçi Regin'e ittifak antlaşması için gereken her çareye başvurması emredildi.¹⁰⁹ Prusya elçisi de bu amacı gerçekleştirmek için Bab-ı Âli ile temaslarını devam ettirdi. Prusya ile imzalanan dostluk ve ticaret antlaşmasından 3 ay sonra yani 1761 Haziran'ında Friedrich tarafından padişah ve sadrazama gönderilen yeni mektuplarda ittifak teklifi yinelenerek, Regin'in bu konuda "fevkalâde murahhas elçilik" rütbesiyle bu iş için görevlendirildiği ve söyleyeceği sözlerin Prusya kralının sözleri gibi kabul edilmesi gerektiği bildirildi.¹¹⁰

Bu durum Regin'in dostluk antlaşması üzerindeki başarısını ortaya koyduğu gibi, Prusya kralı tarafından yeniden tam yetkiyle görevlendirildiğini göstermektedir. Bu durum üzerine 1761 Haziran'ında Prusya elçisinin bir ittifak antlaşması yapmak için faaliyetleri¹¹¹ gelişen yeni durumlardan dolayı mümkün olamadı. Ancak bu durum yani Prusya ile yapılan dostluk antlaşmasına rağmen, Avusturya ve Rusya'yı hedef alan bir ittifakın gerçekleşmemesi Prusya elçisi Regin'in bir diplomatik başarısızlığı kabul edilmemelidir. 1765 yılından sonra Osmanlı-Prusya münasebetlerinde değişen rollerin etkisiyle elçi Regin 1766 yılında geri çağırılarak, yerine daha önce İstanbul'a gönderilen Zegelin görevlendirildi.¹¹²

Sonuç

Sonuç olarak XVIII. yüzyılın başlarında karşılıklı dostluk mektuplarıyla başlayan Osmanlı-Prusya ilişkileri uzun yıllar dostane bir şekilde devam etmiştir. Bu dostluk sürecinin gelişiminde tarafların içinde bulunduğu şartların etkisi büyüktür. Buna göre taraflar arasında ilk olarak Sultan III. Ahmed döneminde karşılıklı mektuplaşmalar ile başlayan Osmanlı-Prusya ilişkileri Sultan III. Mustafa döneminde önemli gelişmeler göstermiştir. Bu dönemde Prusya Kralı II. Friedrich, Avusturya ve Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nden destek almak için faaliyetlere başlamış ve bu çerçevede 1755-1766 tarihleri arasında Osmanlı payitahtına Karl Adolf Von Regin adıyla bir elçi göndermiştir. Çalışmamızda bu elçinin payitahtta kaldığı süredeki diplomatik faaliyetler üzerinde durulmuştur. Çalışmada görüldüğü üzere Regin İstanbul'a iki kez gönderilmiş olup, ilkinde sekiz ay kadar kalmış, ikinci gönderilişinde ise beş yıl kadar çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Başlıca görevleri Sultan III. Osman'ın cülûsunu tebrik ve Osmanlılarla biri ticari, diğeri tedafüi iki antlaşma imzalamaktır. Bu şekilde "at satın almaya giden" bir tüccar kimliğinde İstanbul'a gönderilen Regin kendisini kralın "ticari işler müsteşarı ve özel meseleler mahremi" olarak tanıttı. Böylece elindeki geniş yetkileri kullanarak diplomatik faaliyetlere başlayan Regin, Osmanlılarla bir ittifak antlaşması imzalamak için her çareye başvurdu. Ancak Prusya elçisi bu ilk gelişinde padişah ya da sadrazamla görüşme imkânı bile

107 BOA. HH. nr. 321.

108 Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, s.60.

109 Salâhaddin Tansel, "Osmanlı-Prusya Münasebetleri Hakkında", *Belleten*, Cilt X, No.38, 1946, s.271.

110 Tansel, "Osmanlı-Prusya Münasebetleri Hakkında", s.273.

111 Bu faaliyetler için bkz. BOA. HH. nr. 9/314.

112 Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*, s.97.

bulamayı, isteklerini İsveç elçisi aracılığıyla Bab-ı Ali'ye iletebildi. Prusya kralının istekleri Sultan III. Osman tarafından kabul edilmemekle, büyük bir tepkiyle de karşılanmadı. Bu durum üzerine 16 Haziran 1755 yılında İstanbul'dan ayrılan Regin ilk teşebbüsünde başarılı olamadı. Fakat bir yıl sonra Avrupa'da başlayan Yedi Yıl Savaşları sebebiyle tekrar aynı amaçlarla İstanbul'a gönderilen Prusya elçisi 6 yıl kadar İstanbul'da kaldı ve önceki tecrübelerinin de etkisiyle Osmanlı Devleti'yle bir ittifak antlaşması olmasa da taraflar arasında bir dostluk ve ticaret antlaşmayı imzalatmayı başardı. Buna göre 1757 yılında ikinci kez İstanbul'a gelen Regin, Sultan III. Mustafa'nın cülûsunu tebrik ederek, Yedi Yıl Savaşları sırasında birlikte hareket etme teklifini Bab-ı Âli'ye sundu. Dönemin sadrazamı Koca Ragıp Paşa'nın bu ittifaka olumsuz bakması karşısında zor duruma düşen Prusya elçisi, amacını gerçekleştirmek için Bab-ı Âli'ye defalarca takrirler sundu. Ayrıca diplomatik temaslar kurarak, divana yakın bazı kişileri elde eden ve bu uğurda büyük paralar harcayan Prusya elçisinin faaliyetleri sonucunda taraflar arasında 22 Mart 1761 yılında bir dostluk ve ticaret antlaşması imzalandı. Osmanlı Devleti ile Prusya arasında yapılan ilk antlaşma olan ve taraflar arasında daha sonra oluşacak dostluğun temellerini atan bu antlaşma sonucunda Osmanlı-Prusya ilişkileri resmen başladı. İki taraf arasında yaşanan bu antlaşma Avrupa Tarihi için de oldukça önemli olup, Prusya'yı Avrupa siyasetinde yalnız kalmaktan kurtardı. Yine antlaşma sonrasında 27 Temmuz 1761 yılında Prusya'nın resmi elçisi olarak atanan Regin'in gizlenen ve bilinmeyen kimliği de ortaya çıktı. Bu şekilde Regin'in 1755-1761 tarihleri arasındaki diplomatik faaliyetleri hem kişisel başarısı için hem de Osmanlı-Prusya ilişkilerinin başlangıcı için oldukça önemlidir. Bu sebeple bu çalışma üzerinden Prusya elçisinin diplomatik misyonunu başarılı bir şekilde gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür. Nitekim görüldüğü üzere elçinin faaliyetleri sayesinde ilk Prusya-Osmanlı ittifakı kurulmuştur. Ardından ilişkilerin geliştirilmesi için Ahmed Resmi Efendi isimli bir Osmanlı elçisi Berlin'e gönderildi. Bu antlaşmanın ardından 1766 yılına kadar İstanbul'da kalan ve yine diplomatik faaliyetlerine devam eden Regin, bu tarihte görevden alınarak yerine Prusya elçisi olarak Zegelin görevlendirildi. Daha sonraki dönemlerde Osmanlı Prusya yaklaşması devam etti ve 1790 yılında Osmanlı tarihinde ilk kez bir Avrupa devletiyle ittifak antlaşması imzalandı. Bu durum özellikle ilerleyen yıllarda ortaya çıkacak olan Osmanlı-Alman yaklaşması için de zemin hazırladı.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Hatt-ı Hümayunlar (BOA. HH.)

nr. 298/A; 7/245/A; 8/ 298/B; 7/246; 7/245; 298/B; 313; 245; 302; 305; 8 /296-A; 8/298-A; 8/298/J; 298L; 315; 7/250; 87298; 315; 7/247; 97301; 317; 9/ 311/A; 7/258; 97304; 319/A; 321; 238/A; 9/302; 298/K; 309; 8/298; 321; 9/314; 1428/ 58472.

Cevdet Tasnifi (BOA. C.)

C. Hariciye, nr. 16/794; 161/8036; 16/1554; 65/3214.

Name-i Hümayun Defterleri (BOA. NMH. D.)

nr. VI ve VIII.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA.)

nr. E. 10329.

Revan Köşkü, nr. 1946.

Diğer Kaynaklar

Aksan, Virginia. *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı, Ahmet Resmi Efendi*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1997.

Altınay, Ahmed Refik. *Osmanlılar ve Büyük Friedrich*, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul, 1333.

Altınay, Ahmed Refik. *Büyük Friedrich*, Askeri Matbaa, İstanbul, 1931.

Altundağ, Şinasi. "Osman III", *İA*, IX, İstanbul 1989, s.448-450.

Baykal, Bekir Sıtkı. "Mustafa III", *İA*, C. VII, İstanbul 1989, s.700-708.

Berman, Nina. *German Literature on the Middle East: Discourses and Practices, 1000-1989*, Michigan, University of Michigan Press, United States of America, 2011.

Beydilli, Kemal. "Prusya", *DİA*, C. 34, İstanbul 2007, s.354-357.

Beydilli, Kemal. *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1984.

Beydilli, Kemal. *Büyük Friedrich ve Osmanlılar, XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münasebetleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1985.

Bratter, Carl Adolf. *Preußisch-Türkische Bündnispolitik Friedrichs des Großen*, Verlag Gustov Kiepenhauer, Weimar, 1915.

Davies, Norman. *Avrupa Tarihi*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara, 2011.

Demir, Uğur. *1768 Savaşı Öncesi Osmanlı Diplomasisi*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2012.

Dursun, Davut. "Almanya", *DİA*, C. 2, İstanbul 1989, s.510-520.

Esmer, A. Şükrü. *Siyasi Tarih*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1944.

Jorga, Nicolai. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. IV, (Çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yay., İstanbul, 2007.

Kaşıkçı, Rıdvan. *Nizam-ı Cedid'den Tanzimat'a Osmanlı Prusya İlişkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2014.

Kinder, Herman -Wernner Hildermann. *Dünya Tarih Atlası*, C. I, ODTÜ. Yay., Ankara, 1991.

Koca Ragıp Mehmed Paşa. *Tahkik ve Tevfik*, (Haz. Ahmet Zeki İzgüer), Kitabevi Yay., İstanbul, 2003.

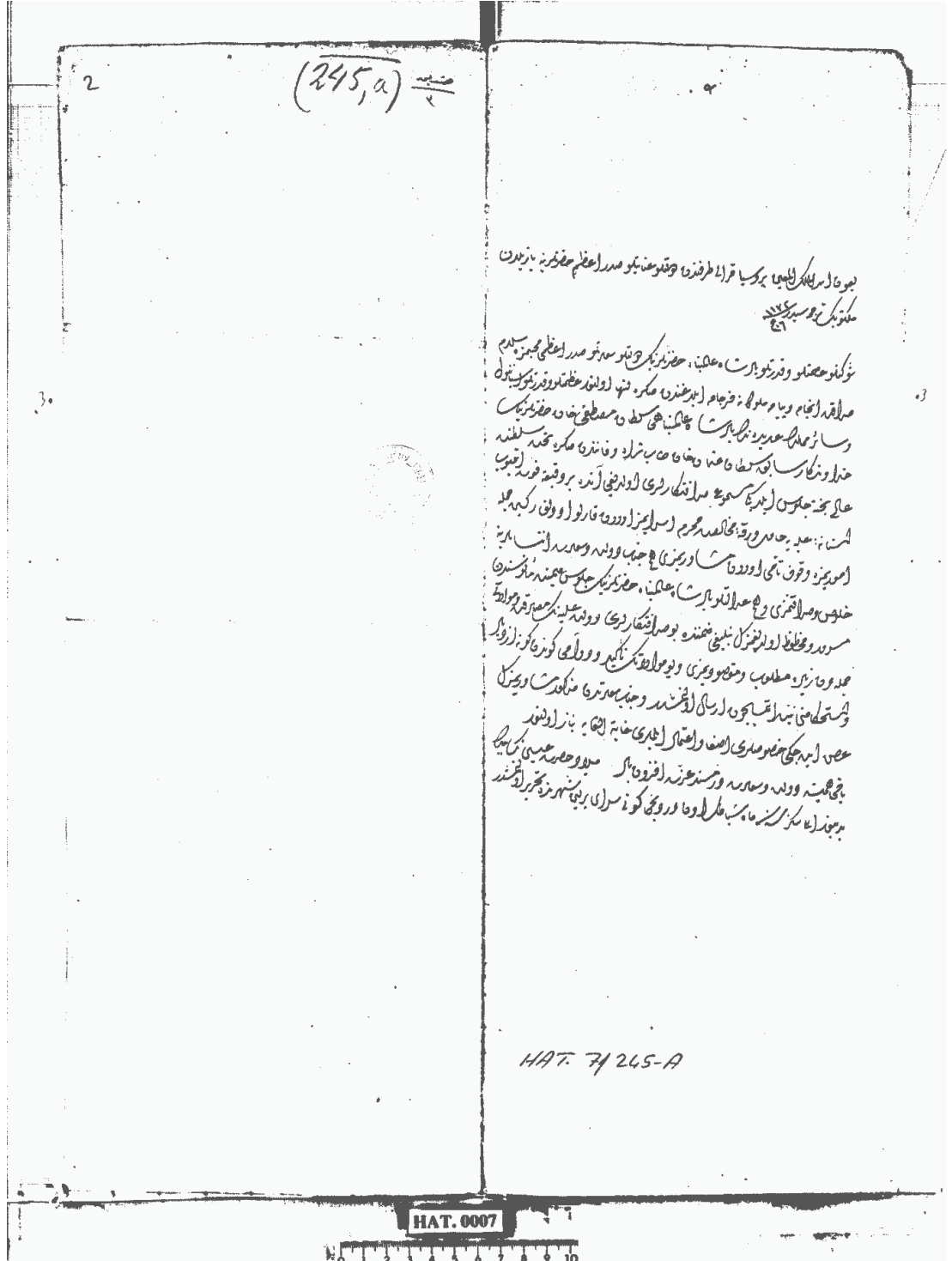
Kurtaran, Uğur. *Osmanlı Avusturya Diplomatik ilişkileri (1526-1791)*, Ukde Yay., Kahramanmaraş, 2009.

Lee, Stephen J. *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789*, (Çev. Ertürk Demirel), Dost Kitabevi, Ankara, 2002.

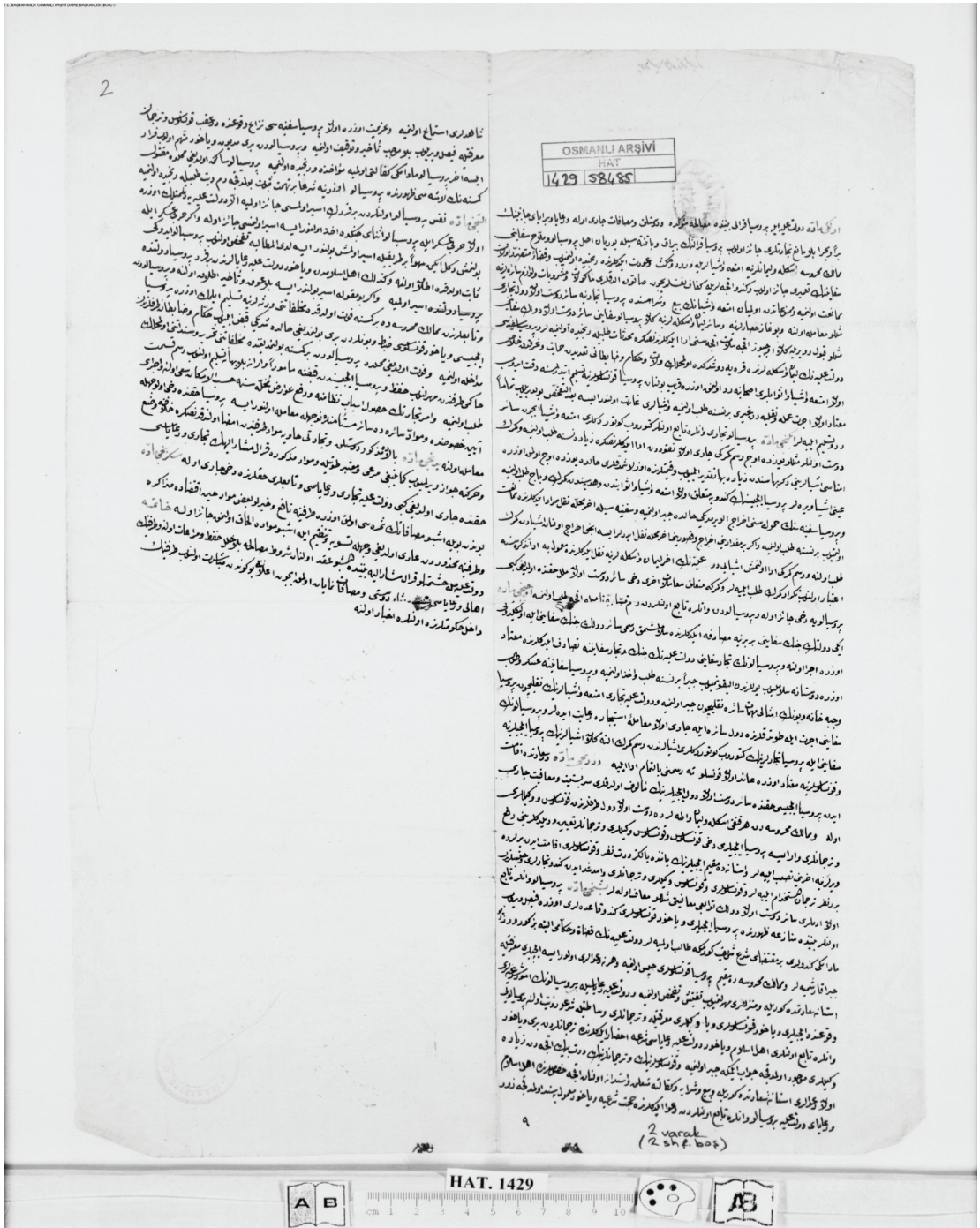
McNeill, William H. *Dünya Tarihi*, (Çev. Alâeddin Şenel), İmge Kitabevi, Ankara, 2001.

- Purgstall, Baron Joseph Von Hammer. *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. X, XVI, (Yay. Haz. Mümin Çevik), Üçdal Nersriyat, İstanbul, 2010.
- Roberts, J.M. *Avrupa Tarihi*, (Çev. Fethi Aytuna), İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2010.
- Roider, Karl A. *Austria's Eastern Question 1700-1790*, Pinceton Universty Press, New Jersey, 1982.
- Sakaoğlu, Necdet. "Sultan III. Mustafa", *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul 1999, s.357-374.
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih, İlkçağlardan-1918'e*, İmge Kitabevi, Ankara, 1992.
- Schumann, Matt ve Karl W. Schweizer. *The Seven Years War: A Transatlantic History*, Raudleg, London and Newyork, 2008.
- Schwars, Klaus. "15. ve 16. yüzyılda Berlin, Brandenburg ve Türkler", *Tarih ve Toplum*, Sayı 50, Şubat 1988, s. 35-40.
- Sertoğlu, Mithat. *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, V, TTK. Yay., Ankara, 2011.
- Şemdanizâde Fındıklılı Süleyman Efendi. *Mür'it-Tevârih*, (Haz. M. Münir Aktepe), C. II, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1978.
- Şimşek, Ali Rıza. *Osmanlı Ordusunda 18. Ve 19. Yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2006.
- Tansel, Salahaddin. "Büyük Friedrich Devrinde Osmanlı-Prusya Münasebetleri Hakkında", *Belleten*, C. X, S. 37, 1946, s.133-166;
- Tansel, Salahaddin. "Osmanlı-Prusya Münasebetleri Hakkında", *Belleten*, C. X, S. 38, 1946, s.271-293.
- Tepekaya, Muzaffer. "Osmanlı-Alman İlişkileri (1870-1914)", *Türkler*, C. XIII, Ankara 2002, s.40-50.
- Turan, Kemal. *Türk-Alman Eğitim İlişkilerinin Tarihi Gelişimi*, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2000.
- Turfan, Ruhi ve M. S. Yazman. *Tarihte-Türk Alman Dostluk İlişkileri*, Nurettin Uycan Kitapları, İstanbul, 1969.
- Unat, Faik Reşit. *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK. Yay., Ankara, 1987.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*, C. IV/I, V, TTK. Yay., Ankara, 1978.
- Vakanüvis Mehmed Subhi Efendi. *Subhi Tarihi*, (Haz. Mesud Aydın), Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin. "XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)" H. Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca (Eds.), *Türkler*, C.12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.479-511.
- Yazman, M. Şevki. "Prusya Kralı Büyük Friedrich", *Hayat Tarih Mecmuası*, Cilt 1, Sayı 5, 1969, s.88-89.
- Young, William. *German Diplomatic Relations 1871-1945*, United States of America, İUniverse, 2006.
- Zinkeisen, Johann Wilhelm. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.V, (Çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011.

EKLER

EK-1: Prusya Kralı tarafından Sultan III. Mustafa'nın cülusunda dostluğun devamı için elçi Karl Adolf Rexin'in gönderdiği dair sadrazama yazılan mektup.

EK-2: Osmanlı Devleti ile Prusya arasında 1761 tarihli dostluk ve ticaret Antlaşması.